STRESZCZENIE

Podsumowanie Zadania Publicznego współfinansowanego przez MSZ RP: BUDOWA RELACJI SPOŁECZNYCH, GOSPODARCZYCH, KULTURALNYCH, EDUKACYJNYCH I TURYSTYCZNYCH MIESZKAŃCÓW STREF PRZYGRANICZNYCH POLSKI I LITWY

Zleceniobiorca

Miasto SEJNY

Raport „Nowe kierunki współpracy polsko-litewskiej na szczeblu samorządowym. Wyniki dyskusji. Propozycje działań“.

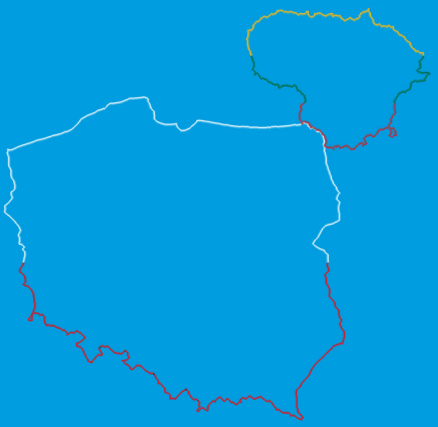

Sejny
2018

Budowa relacji społecznych, gospodarczych, kulturalnych, edukacyjnych i turystycznych mieszkańców stref przygranicznych Polski i Litwy

Ministry
of Foreign Affairs
Republic of Poland

Zadanie publiczne współfinansowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP w konkursie „Wsparcie wymiaru samorządowego i obywatelskiego w polskiej polityce zagranicznej 2018”

Niniejsza publikacja wyraża jedynie poglądy autorów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP

Wydawca: Urząd Miasta Sejny
Redakcja: Jacek M. Kowalski
Badania ankietowe: Rafał Peszka
Przekład litewski: BT VERUM Daiva Wołyniec, Puńsk
Skład i druk: Wydawnictwo Aušra, Puńsk

Spis treści:

Historia projektu 5
Zakładane cele realizacji zadania publicznego 7
Działania 8
Tło ogólne 9
Konferencje tematyczne (debaty) 11
Wyniki badań ankietowych 24
Podsumowanie 32

Historia Projektu

Zadanie publiczne współfinansowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP w konkursie **„Wsparcie wymiaru samorządowego i obywatelskiego w polskiej polityce zagranicznej 2018"** zostało ogłoszone 13 marca 2018 roku. Miasto Sejny opracowało i złożyło projekt, który został przyjęty do dofinansowania i realizacji. Umowa BDG – 556/2018 między MSZ i Urzędem Miasta Sejny została podpisana 17 lipca 2018.

Idea określona w tytule tego zadania była pochodną działań, jakie Miasto Sejny i współpracujące w tym zakresie samorządy polskie – gminy Giby, Puńsk, Wiżajny, Rutka Tartak, Szypliszki, Sejny oraz samorządy litewskie – Łoździeje (Lazdijai), Kalwaria (Kalvarija) i Wyłkowyszki (Vilkaviškis) podjęły na przełomie 2017 i 2018 roku, a które stawiały za cel wspólne prace nad powołaniem Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego (TOF). Widomym rezultatem dyskusji było podpisanie w marcu 2018 dokumentu, roboczo nazywanego „Deklaracją Sejneńską".

Zakres tematyczny wyznaczony w konkursie Ministra Spraw Zagranicznych RP znakomicie się w ten nurt wspólnych działań wpisał. Wspomniane samorządy, zarówno polskie, jak i litewskie, są ubogie finansowo i dalsze prace nad osiągnięciem celu, zarówno studyjne, jak i prawne, z natury rzeczy byłyby dla nich trudne. Możliwość wykorzystania środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP na pogłębione dyskusje, polskie i litewskie sondaże opinii stała się niezwykle cenna. Te prace będą niezwykle potrzebne do określenia formalnej strategii TOF, która powinna być spójna zarówno z profesjonalną wiedzą pracowników administracji lokalnej, jak i samych mieszkańców.

Ze względów czasowych i formalnych do konkursu przystąpiło Miasto Sejny, mając deklaracje współpracy ze strony władz wspomnianych powyżej samorządów pogranicza polsko-litewskiego.

Zawarty w umowie z MSZ ***Priorytet komunikacyjny*** określony jest w następującym brzemieniu:

Polska wiarygodnym sojusznikiem i partnerem działającym na rzecz współpracy w regionie.

Polska liderem wspólnych projektów regionalnych, w szczególności budowanie porozumień i trwałych relacji regionalnych z parterami z europejskiego sąsiedztwa oraz współdziałania na poziomie samorządowym na rzecz tworzenia partnerstwa między miastami w dziedzinie kultury i edukacji.

Grupa odbiorców została zdefiniowana jako:

- władze samorządowe gmin polskich i przygranicznych jednostek samorządu Litwy, powiatów Sejny i Suwałki oraz województwa podlaskiego,
- działacze samorządowi,
- mieszkańcy gmin polskich i jednostek samorządowych przygranicznych Litwy, w tym Polonia litewska,
- środowiska gospodarcze – przedsiębiorcy indywidualni, małe i średnie przedsiębiorstwa,
- samorządy gospodarcze,
- środowiska twórców i działaczy kulturalnych regionu,
- środowiska edukacyjne polskie i litewskie regionu pogranicza,
- środowiska opiniotwórcze.

Zakładane cele realizacji zadania publicznego

Jako cel główny wskazano:

- rozwój debaty publicznej na temat priorytetów polskiej polityki zagranicznej w dziedzinie dyplomacji publicznej,
- wsparcie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i procesów demokratyzacyjnych z krajami objętymi europejską polityką sąsiedzką,
- wzmocnienie zaplecza merytorycznego regionalnej współpracy międzynarodowej.

Celem zadania było osiągnięcie – dzięki debatom, badaniom i konferencji – wzrostu świadomości wśród władz samorządowych, przedsiębiorców i członków ich organizacji, środowisk opiniotwórczych, kulturalnych i edukacyjnych, a także samych mieszkańców pogranicza co do potrzeby współpracy polsko-litewskiej oraz określenie obszarów i form realizacji wspólnych przedsięwzięć. Dzięki temu projektowi po raz pierwszy wszystkie dotychczasowe, punktowe działania zostaną nie tylko zebrane i podsumowane, ale przede wszystkim zostaną rozbudowane o nową tematykę, dotąd niepodejmowaną. Dla władz lokalnych i środowisk opiniotwórczych jest to podstawa opracowania listy priorytetowych kierunków współpracy. Dokument końcowy winien być oficjalnym stanowiskiem obu stron stanowiącym punkt wyjścia do dalszych działań.

Skala lokalnych problemów jest duża. W tego względu autorzy koncepcji projektowej musieli skoncentrować się jedynie na kilku obszarach tematycznych, Ostatecznie przedmiotem dyskusji stały się kwestie lokalnej, transgranicznej współpracy

w zakresie gospodarki, ochrony środowiska, infrastruktury, turystyki, bezpieczeństwa, edukacji i kultury.

Działania

Projekt zakładał dwa rodzaje działań:

1. Spotkania dyskusyjne poświęcone konkretnym obszarom, każde organizowane w innej polskiej jednostce samorządowej.
2. Badania ankietowe w każdej z jednostek samorządowych po stronie litewskiej i polskiej.

W spotkaniach dyskusyjnych organizowanych w gminach polskich uczestniczyli wójtowie poszczególnych gmin, pracownicy samorządowi, radni, sołtysi, pracownicy szkół i członkowie działających organizacji.

Po stronie litewskiej nie było organizowanych debat, dlatego też, by dać możliwość wypowiedzi na temat potrzeb odczuwanych przez mieszkańców w poszczególnych jednostkach samorządowych, ankieta litewska została rozbudowana o dodatkowy blok pytań.

Dla celów kierowania i konsultowania Projektu powołany został **Komitet sterujący**, składający się z dwóch reprezentantów administracji polskiej, Burmistrza Sejn Arkadiusza Nowalskiego i Wójta Gminy Puńsk Witolda Liszkowskiego oraz reprezentującego stronę litewską Mera Łoździej Arturasa Margelisa.
Konsultantem do spraw kontaktów z samorządami litewskimi, w tym szczególnie do nadzoru nad badaniami ankietowymi był Rafał Peszka. Współautorem projektu i jego koordynatorem był Jacek M. Kowalski.

Tło ogólne

Stosunki polsko litewskie z perspektywy polityki rządów są aktywne, choćby z tytułu wspólnego uczestnictwa w strukturach NATO i Unii Europejskiej. Mówił o nich w marcu 2018 roku Minister Spraw Zagranicznych Jacek Czaputowicz: *„Kwestie praw mniejszości polskiej na Litwie są stałym przedmiotem troski ze strony rządu. Odnotowujemy istotny postęp; w maju br. rozpocznie się retransmisja pięciu polskich kanałów telewizyjnych na Wileńszczyźnie, co pomoże w podtrzymaniu związków naszych rodaków z żywą kulturą polską. Inne kwestie będą przedmiotem wspólnych prac obu naszych rządów" (...) „Z państwami bałtyckimi – Litwą, Łotwą, Estonią – łączy nas podobne postrzeganie natury zagrożeń, zbieżność interesów w odniesieniu do Unii Europejskiej, wspólne interesy energetyczne i infrastrukturalne. Spotkanie Premiera Mateusza Morawieckiego z przywódcami państw bałtyckich w ostatnim czasie potwierdziło solidarność naszych państw".*

Relacje społeczne i gospodarcze na szczeblu lokalnym są także aktywne. Przygraniczna wymiana gospodarcza jest żywa. Rozwija się zainteresowanie wzajemne w kontekście turystycznym. Samorządy na terenie pogranicza realizowały w poprzednich latach szereg projektów wspólnych, w tym m.in. **Pobudzenie przedsiębiorczości na pograniczu Polski i Litwy, Poprawa kontaktów turystycznych na pograniczu polsko-litewskim poprzez tworzenie centrów informacji turystycznej** i **Współpraca Polski i Litwy w rozwijaniu wolontariatu na rzecz poprawy bezpieczeństwa przeciwpożarowego.** Powstała również **Wspólna**

strategia rozwoju i promocji przedsiębiorczości dla obszaru pogranicza *dla Gminy Puńsk oraz Rejonu Lazdijai i Samorządu Kavarija na lata 2010 – 2017*.

Realizowanych jest też szereg projektów bilateralnych, między jednostkami samorządowymi dotyczących współpracy przeciwpożarowej.

Działania wspólne ujmowały problemy wzajemnych relacji wycinkowo. Rozwój obszarów funkcjonalnych i transgranicznych obszarów funkcjonalnych jest w środkowej Europie faktem. Procesy integracyjne przenikają obecnie wszystkie dziedziny życia. Jest to swoista integracja oparta na sieci powiązań, które przekraczają granice polityczne i instytucjonalne. Uczestnicy działań są zainteresowani rozwiązywaniem wspólnych problemów. Wspierane są ponadgraniczne projekty rozwoju gospodarczego i uzgodnień w takich dziedzinach jak przemysł, rolnictwo, transport i komunikacja, ochrona środowiska, jak i szeroko rozumiane bezpieczeństwo. Wykonywane są wspólne projekty komunalne na terenach przygranicznych, które mogą dotyczyć także współpracy w zakresie gospodarki śmieciowej, w tym wysypisk i utylizacji odpadów. W różnych dokumentach wskazuje się, że ważnym instrumentem realizacji celów stać się może „*intensyfikacja współpracy w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego na terenach przygranicznych, rozbudowa infrastruktury przejść granicznych, szkolenia zawodowe i językowe, wymiana naukowa, kulturalna, sportowa i turystyczna, a także ochrona i pielęgnowanie wspólnego dziedzictwa kulturowego*".

Jeśli lokalne społeczności uznać za głównych, choć nie jedynych zainteresowanych zacieśnieniem współpracy, to jest

szansa, że ich oczekiwania, w tym rozwoju gospodarczego w skali lokalnej, rozwoju handlu przygranicznego, turystyki, wymiany kulturalnej i edukacyjnej, poprawy infrastruktury, także drogowej, możliwości komunikacyjnych, w tym transportu publicznego, ochrony środowiska i bezpieczeństwa zebrane w spójny dokument staną się podstawą działań w kolejnych latach.

Konferencje tematyczne (debaty)

Współpraca w zakresie gospodarki

Urząd Gminy Szypliszki, 3 września 2018

Wprowadzenie i moderacja: Jacek M. Kowalski, koordynator projektu

W najważniejszych tezach wystąpienia podkreślono, że relacje gospodarcze Polski z Litwą są żywe, choć jest to dopiero piętnasty partner handlowy Polski w eksporcie i osiemnasty w imporcie. Patrząc z drugiej strony, Polska jest trzecim partnerem gospodarczym Litwy. Nadwyżka polska w handlu z Litwą wynosi 60 procent.

Analizy strategicznych dokumentów jednostek samorządowych wskazują jako elementy negatywne:

- niską jakość gleb i niedogodne warunki klimatyczne dla wysokowydajnego rolnictwa,
- bardzo słabą dostępność transportową,
- niski poziom przedsiębiorczości i małą aktywność przedsiębiorców,
- odpływ wykwalifikowanej kadry,

- słabo rozwiniętą ofertę turystyczną i brak produktów turystycznych,
- mały napływ inwestycji, niski poziom nakładów inwestycyjnych (wewnętrznych i zewnętrznych),
- wysokie bezrobocie.

Jako jeden z elementów pozytywnych wymieniane jest transgraniczne położenie na pograniczu z Litwą i Białorusią, wielokulturowość i wieloetniczność zamieszkującej tu ludności. W strategiach rozwoju gmin powiatów sejneńskiego i suwalskiego oraz województwa podlaskiego bardzo mocny nacisk położono na tworzenie warunków dla rozwoju lokalnej przedsiębiorczości.

W dyskusji podczas spotkania wskazano następujące bariery rozwojowe:

- potężną barierę językową w kontaktach przedsiębiorców z lokalną administracją,
- niezrozumiały system prawny i podatkowy utrudniający prowadzenie działalności gospodarczej w sąsiednim kraju,
- biurokratyczne problemy w urzędach administracji lokalnej i fiskalnej,
- brak realnego wsparcia w kwestii prowadzenia działalności gospodarczej ze strony lokalnej administracji,
- absorbcję większości środków pomocowych na rozwój firm przez projekty zgłoszone w wielkich miastach.

Jako cele możliwe do osiągnięcia dyskutanci wskazali:

- opracowanie koncepcji i utworzenie regionalnego, bilingualnego inkubatora przedsiębiorczości z zaangażowaniem

organizacyjnym, programowym i finansowym wszystkich lokalnych samorządów,

- realne działania administracji lokalnej w celu maksymalnej, dopuszczonej prawem, likwidacji barier biurokratycznych i wspierania przedsiębiorczości,
- lokalne targi, konferencje, spotkania przedsiębiorców pogranicza – wymiana informacji, ofert, idei współdziałania,
- utworzenie Transgranicznej Polsko-Litewskiej Izby Gospodarczej z biurami w obu krajach,
- koncentrację we współpracy gospodarczej na branżach nieregulowanych na poziomie rządowym,
- stworzenie cyklicznych programów edukacyjnych dla starszej młodzieży na temat prowadzenia działalności gospodarczej.

Badania ankietowe przeprowadzone na terenie gmin polskich i rejonów litewskich potwierdziły wyraźnie, że jednym z głównych problemów w relacjach gospodarczych rozumianych jako poszukiwanie możliwości działania w sąsiednim kraju wymieniano: barierę językową, niezrozumienie uwarunkowań prawnych, administracyjnych i finansowych prowadzenia działalności gospodarczej. Z tego względu konieczne jest powołanie samorządowego, polsko-litewskiego, działającego w sieci wedle jednego schematu, dwujęzycznego inkubatora przedsiębiorczości, udzielającego informacji z zakresu prawa gospodarczego i finansowego, szkolącego oraz wspomagającego finansowanie.

Współpraca w zakresie infrastruktury

Urząd Gminy Giby, 10 września 2018

Wprowadzenie i moderacja: Rafał Peszka (Suwałki)

Najważniejsze tezy wystąpienia były poświęcone infrastrukturze „twardej": drogom, kolejom, sieci energetycznej, sieci gazowniczej, wodociągom, kanalizacji. Wskazano na zapóźnienia w budowie infrastruktury, co ma głęboki wpływ na warunki cywilizacyjne omawianego obszaru – znacznie niższy poziom życia mieszkańców, mniejszą atrakcyjność nie tylko dla życia, ale i dla inwestycji. Podkreślono, że pogranicze polsko-litewskie nie jest bezpieczne pod względem stabilności zasilania energetycznego, a infrastruktura w tym zakresie nie jest wystarczająca. Jest zawodna i może nie zapewnić ciągłości działania podczas awarii, klęsk żywiołowych lub innych potencjalnych zagrożeń.

Jako cele możliwe do osiągnięcia dyskutanci wskazali:

- odtworzenie ekonomicznie i społecznie uzasadnionych szlaków drogowych i utworzenie ciągów komunikacyjnych łączących partnerów a przecinających granicę, także podnoszenie standardu dróg w obszarze przygranicznym,
- budowę obwodnicy drogowej Sejn i otwarcie dla ruchu ciężkiego przejścia granicznego w Ogrodnikach,
- odtworzenie „Traktu Grodzieńskiego" – Sejny - Berżniki - Kopciowo (Kapčiamiestis) - Grodno – skracającego drogę na Białoruś,
- konieczność koordynacji wspólnego planowania samorządów litewskich i polskich oraz okresowej wymiany informacji,

- zwiększenie roli istniejącej linii kolejowej, nazywanej „Rail Baltica", łączącej Warszawę, Kowno, Rygę, Tallinn i Helsinki, która ma duże znaczenie polityczne i strategiczne – stanowi bowiem jedyne połączenie kolejowe między krajami bałtyckimi a Polską i pozostałymi krajami Unii Europejskiej, jednak w perspektywie mikroregionalnej nie ma ona aż tak dużego znaczenia,
- potrzebę budowy lub odbudowy przystanków kolejowych po stronie polskiej i litewskiej, w tym w Kalwarii,
- podjęcie starań o uruchomienie regularnych pociągów regionalnych, w tym ze stacji Mockava do Kowna i z Trakiszek do Białegostoku oraz pozostawienie linii lokalnej po wybudowaniu nowego połączenia Ełk – granica państwa,
- integrację transportu autobusowego z kolejowym,
- rozwój terminalu przeładunkowego na stacji Mockava,
- budowę małych elektrowni wodnych, wiatrowych, na biomasę, biogazowni (energetyka rozproszona),
- lobbingu za przyłączeniem do sieci gazowej przynajmniej Puńska, Sejn, Łoździej i Kalwarii podczas budowy gazociągu z Polski na Litwę.

Rozwój infrastruktury komunikacyjnej, w tym szczególnie drogowej, może zapewnić regionowi pogranicza większą dostępność komunikacyjną. Ta przełoży się na rozwój gospodarczy (łatwość transportu, inwestycje, ożywienie turystyczne). Pozytywne trendy rozwojowe wzmocnić może dostęp do bezpiecznych źródeł energii.

Współpraca w zakresie edukacji

Urząd Gminy w Puńsku, 15 września 2018

Wprowadzenie i moderacja: Witold Liszkowski, Wójt Gminy Puńsk

Najważniejsze tezy wystąpienia wprowadzającego ukazały olbrzymią rolę, jaką ma do spełnienia edukacja ludzi młodych w wymiarze lokalnym. Ma ona nie tylko dać im możliwość lepszego startu w dorosłe życie, ale również spowodować, że po zdobyciu wykształcenia i umiejętności w dużych ośrodkach powrócą do swoich małych ojczyzn bogaci w wiedzę, która pozwoli im tu rozwijać się zawodowo.

Jako cele możliwe do osiągnięcia dyskutanci wskazali:

- rozwój współpracy szkół i nauczycieli z rejonu pogranicza polsko - litewskiego,
- wspólne inicjatywy młodzieży i dla młodzieży: obozy, spotkania, konkursy, zawody sportowe, projekty,
- wspólne szkolenia dla młodzieży z zakresu reagowania na klęski żywiołowe i inne zagrożenia,
- wspólny, długoterminowy projekt z zakresu ekologii i ochrony środowiska „Gaładuś - Galadusys",
- szkolenia z zakresu podstaw przedsiębiorczości.

Kwestia wyludniania się rejonów pogranicznych, zarówno polskich, jak i litewskich jest bardzo niepokojącym faktem. Wyjeżdżają ludzie młodzi i prężni. Ten trend należy zatrzymać. Jednym z elementów długoterminowej strategii jest

podniesienie poziomu nauczania w szkołach oraz inne działania proedukacyjne, które dadzą umiejętności niezbędne do życia w obecnie niedoinwestowanym regionie. Wspólne działania młodzieży pozwolą również na wzajemne poznanie i zrozumienie, niezależnie od różnic językowych, narodowościowych i innych. To zaś powinno w perspektywie czasu wzmocnić gotowość do transgranicznej współpracy w różnych obszarach życia.

Współpraca w zakresie ochrony środowiska

Urząd Gminy w Wiżajnach, 13 września 2018

Wprowadzenie i moderacja: dr Maciej Ambrosiewicz, Augustowsko-Suwalskie Towarzystwo Naukowe

W najważniejszych tezach wystąpienia wskazano na liczne zagrożenia środowiskowe związane zarówno z istniejącą infrastrukturą, jak i rozwojem omawianych obszarów, w tym z:

- niewystarczającym systemem monitoringu środowiskowego, brakiem spójnego, sieciowego, zależnego od samorządów systemu pomiaru zanieczyszczenia środowiska,
- podobnymi problemami rozwoju cywilizacyjnego – „rozlewania się" miast, następującą gwałtownie urbanizacją obszarów wiejskich, wchodzeniem budownictwa w strefy cenne przyrodniczo, inwazję infrastruktury, chaosem planistycznym (przestrzennym),
- narastającym zanieczyszczeniem środowiska,
- wymykającą się spod kontroli eksploatacją kruszyw.

Jako możliwe do osiągnięcia cele dyskutanci wskazali konieczność:

- okresowej wymiany informacji między władzami lokalnymi na temat planów rozwojowych, inwestycji i zagrożeń,
- budowy spójnego systemu monitoringu środowiska naturalnego,
- koordynacji programów ochronnych wód granicznych,
- tworzenia wspólnych inicjatyw ekologicznych („Marycha" – Polska, Litwa, Białoruś; „Szeszupa – Šešupė" na obszarze Polski, Litwy, Białorusi i Rosji),
- edukacji ekologicznej młodzieży – Projekt „Gaładuś – Galadusys",
- analizy możliwości prawnych, organizacyjnych i ekonomicznych transgranicznego wykorzystywania infrastruktury komunalnej (oczyszczalnie, spalarnie, recycling, biogazownie, biomasa) jako oferty dla kraju sąsiadującego.

Zagrożenia w zakresie środowiska naturalnego wykraczają znacznie poza obraz kreowany medialnie w ujęciu bardzo popularnym i przez to uproszczonym. Rozwój cywilizacyjny, w tym ingerencja inwestycyjna w strefy przyrodnicze chronione lub takie, które winny być, co najmniej kontrolowane, zagraża w perspektywie czasu równowadze ekologicznej. Szereg zjawisk nie jest dostrzeganych na bieżąco, a post factum będą nie do opanowania. Są to zjawiska wykraczające poza granice kraju. W celu zrównoważonego, rozsądnego rozwoju potrzebna jest wymiana informacji, stały monitoring środowiskowy oraz edukacja młodych i starszych mieszkańców obszarów pogranicza.

Współpraca w zakresie turystyki

Urząd Gminy w Rutce Tartak, 17 września 2018
Wprowadzenie i moderacja: Jarosław Rżany, Prezes Suwalsko-Sejneńskiej Lokalnej Grupy Działania (LGD)

W swoim wystąpieniu mówca wskazał na najważniejsze problemy związane z lokalną turystyką, jak i jej widzeniem. Fakty są następujące:

- Lokalne programy i inne dokumenty strategiczne podkreślają słaby stan infrastruktury turystycznej oraz relatywnie niski standard świadczenia usług turystycznych i okołoturystycznych.
- Mimo że pogranicze polsko-litewskie posiada nietuzinkowe walory przyrodnicze, to region szeroko pojmowanej Suwalszczyzny jest słabo wypromowany i słabo identyfikowalny dla turystów; badania wskazują, że jedynie 6 proc. polskich respondentów uważa go za wyjątkowo atrakcyjny turystycznie.
- Słabo rozwinięta jest sieć wysokiej jakości obiektów noclegowych, a działa jedynie trzynaście hoteli o standardzie trzygwiazdkowym i wyższym.
- Z powodu słabej infrastruktury komunikacyjnej przeszkodą w rozwoju jest także długi czas dojazdu z centrum kraju.
- Nierealne jest wydłużenie sezonu turystycznego.
- Ceny noclegów są u nas porównywalne z innymi regionami Polski o podobnych walorach turystycznych, co nie daje żadnej przewagi w tym zakresie.

Jako możliwe do osiągnięcia cele dyskutanci wskazali:

- wykreowanie polsko-litewskiego produktu turystycznego opartego na wspólnej historii i podobieństwach geograficznych oraz mocny, jednolity, skoordynowany, profesjonalny program promocyjny,
- wyznaczenie transgranicznych szlaków i stworzenie spójnych programów turystycznych,
- konieczność budowy transgranicznej sieci dróg rowerowych i infrastruktury na szlakach kajakowych (Marycha, Szeszupa),
- poprawę jakości istniejącej infrastruktury turystycznej i budowę nowej uwzględniającej oczekiwania klienta docelowego (turysty),
- poprawę dostępności komunikacyjnej regionu, w tym także transgranicznej komunikacji publicznej,
- potrzebę promocji w sieci Internet i utworzenie aktualnych, stabilnych aplikacji mobilnych, które byłyby jednymi z głównych źródeł informacji turystycznej.

W obecnej chwili baza turystyczna, jakość świadczonych usług turystycznych i przychody z tej działalności są oceniane w regionie niewspółmiernie wysoko w stosunku do rzeczywistości. Konieczne jest bardzo mocne działanie na rzecz poprawy sytuacji. Pogranicze polsko-litewskie daje możliwość zbudowania wspólnych programów turystycznych rozumianych jako spójna, uzupełniająca się infrastruktura. Będą to zarówno programy tematyczne, jak i konsekwentne, długotrwałe, technologicznie nowoczesne promowanie wspólnie wykreowanego „produktu turystycznego".

Współpraca w zakresie bezpieczeństwa

Starostwo Powiatowe w Sejnach, 21 września 2018

Wprowadzenie i moderacja: Arkadiusz A. Nowalski, Burmistrz Miasta Sejny

W wystąpieniu wprowadzającym do tematyki podkreślono następujące punkty:

- Trwa aktywna współpraca między samorządami Polski i Litwy w zakresie doradztwa w budowie systemu i wspólnych szkoleń polskich Ochotniczych Straży Pożarnych i powstającego odpowiednika litewskiego, z wykorzystaniem finansowych środków zewnętrznych.
- Stale współpracują ze sobą służby obydwu państw: policja, straż graniczna i państwowa straż pożarna.
- Nie odpowiada realnym potrzebom transgraniczny system monitoringu zagrożeń środowiskowych i wymiany informacji.
- Istnieje poważne zagrożenie dla obecnego systemu łączności w obliczu klęsk żywiołowych lub konfliktu zbrojnego.
- Lokalne społeczności nie są przygotowane do działania na wypadek klęsk żywiołowych lub konfliktu zbrojnego.
- Infrastruktura drogowa (transportowa) nie jest wystarczająca na wypadek klęsk żywiołowych lub konfliktu zbrojnego.

Jako możliwe do osiągnięcia cele dyskutanci wskazali:

- opracowanie wspólnej transgranicznej strategii reagowania na trudne sytuacje, budowę świadomości zagrożeń i postępowania w ich trakcie (informacja, szkolenia, ćwiczenia),
- koordynację organizacyjną i programową masowych szko-

leń w zakresu pierwszej pomocy,
- stworzenie wspólnych formacji i koordynację szkoleń ochotniczych grup ratowniczych (polsko-litewskie wolontariackie grupy ratownicze),
- utworzenie wspólnego ośrodka szkoleniowego dla strażaków (OSP), ratowników i lokalnych liderów,
- utworzenie transgranicznego systemu monitoringu i wymiany informacji na szczeblu administracji lokalnej,
- dalsze wspieranie przez Polskę budowy systemu OSP po stronie litewskiej (koncepcja, wspólne szkolenia i ćwiczenia, koordynacja w zakupach sprzętu).

Cały obszar wspólnych transgranicznych działań w zakresie bezpieczeństwa ma niezwykle ważną rolę. Współpraca jest podejmowana zarówno na szczeblu centralnym, gdzie udział samorządów jest ograniczony, jak i na szczeblu lokalnym. Katalog możliwych wspólnych aktywności jest obszerny. Trzeba pamiętać, że w przypadku zagrożeń może się okazać, iż lokalne władze będą musiały podejmować szybkie, niekonsultowane odgórnie decyzje. Do tego muszą być przygotowane, muszą umieć współpracować z sąsiadami zza granicy i wcześniej szkolić ludność.

Współpraca w zakresie kultury

Fundacja „Pogranicze" w Sejnach, 8 października 2018
Wprowadzenie i moderacja: Krzysztof Czyżewski, Prezes Fundacji „Pogranicze"

Mówca w swoim wystąpieniu wyczerpująco przedstawił kwestie rozumienia istoty kultury i jej roli w rozwoju cywilizacyjnym. Bazując na swoich bardzo bogatych doświadczeniach, w tym z działania Fundacji Pogranicze w Sejnach, akcentował rolę kultury w budowie otwartego na sąsiadów społeczeństwa. Wskazał także, jak ważne jest ujmowanie działań w zakresie kultury, nie tylko masowej, w lokalnych i ponadlokalnych budżetach.

Jako możliwe do osiągnięcia cele dyskutanci wskazali:

- Konieczność równorzędnego traktowania zarówno kultury, jak i edukacji w budżetach jednostek samorządowych. Kultura w finansowaniu musi zachować swoją podmiotowość. Programy materialne („hard") muszą znaleźć właściwy balans z tymi, które można nazywać programami „soft".
- Budowanie cyklicznych projektów kulturalnych poświęconych wspólnym korzeniom i twórcom z pogranicza polsko-litewskiego, tak współczesnym, jak i historycznym.
- Nadanie pojęciu i samemu zawodowi animatora kultury właściwej rangi przez odpowiednie edukowanie i kształtowanie. Bardzo potrzebni są polsko-litewscy animatorzy kultury działający na rzecz ciągłości kulturowej pogranicza.
- Otwarcie polsko-litewskiej „szkoły" jako formuły (platformy) współdziałania w zakresie kultury, edukacji i podobnych wartości ponadmaterialnych.
- Rejon pogranicza musi być jednym ze swoistych „centrów Europy", ma ku temu potencjał, doświadczenia i ważne osiągniecia.

Rola kultury na pograniczu polsko-litewskim musi zyskać właściwą sobie rangę. Ciągłość kulturowa jest niezwykle ważna. Otwartość na działania w zakresie szeroko rozumianej kultury i edukacji kulturalnej świadczy o sile regionu i wzmacnia wartość ludzi. Kultura masowa, o ile nie idzie w kierunku kiczu pseudoartystycznego, też ma dużą rolę do spełnienia. Również w tych ramach warto promować lokalne zjawiska i poznawać sąsiadów z bliskiego kraju. Kultura mniejszości narodowych musi być wspierana, tak organizacyjnie, jak i finansowo. Historia regionu, wybitne postacie tu urodzone lub ukształtowane, dzieła, które tu powstały, świadczą o olbrzymim potencjale pogranicza.

Wyniki badań ankietowych

W ramach działań projektowych zaplanowano wykonanie badań ankietowych na terenie gmin polskich i trzech samorządów litewskich. Ich celem było zdobycie szerszej informacji o potrzebach ludności. Miało to szczególne znaczenie w przypadku Łoździej, Wyłkowyszek i Kalwarii, ponieważ tam, w odróżnieniu od Polski, nie organizowano spotkań dyskusyjnych (debat). Litewskie władze samorządowe mocno wsparły akcję ankietowania, biorąc na siebie duży wysiłek w przekonywaniu do wypełniania kwestionariuszy.

Dlatego, jak już wcześniej wspomniano, blok pytań przeznaczonych dla respondentów litewskich był bardziej rozbudowany.

Poniżej przedstawione są najważniejsze informacje uzyskane z ankiet.

		Polska	Litwa
Ilość respondentów		331	370
Płeć	Kobieta	59 %	67 %
	Mężczyzna	41 %	33 %
Wiek	18-25	19 %	4%
	26-40	46 %	33 %
	40-60	22 %	50 %
	Powyżej 60 lat	12 %	13 %
Zajęcie zawodowe	Kadra kierownicza	8 %	1 %
	Nauczyciele	6 %	10 %
	Artyści, ludzie kultury	4 %	1 %
	Przedsiębiorcy, rolnicy	29 %	10 %
	Pracownicy najemni (etatowi)	37 %	65 %
	Emeryci	5 %	5 %
	Bezrobotni	4 %	6 %
	Studenci, uczniowie	5 %	1 %
	Inni	1 %	1 %

Zatrudnienie	Administracja	16 %	36 %
Podróże do sąsiedniego kraju (ilość odpowiedzi TAK)	Region pograniczny	275	332
	Centrum kraju	81	226
	Tranzyt	4	88
Cel wyjazdów (ilość odpowiedzi TAK)	Zakupy	4	342
	Turystyczny	140	218
	Odwiedziny	47	48
	Cmentarze	13	32
	Służbowy	50	5
	Biznesowy	59	11
	Inny	32	9
Podróż komunikacją publiczną (ilość odpowiedzi TAK)		15	60
Czy rozwój turystyki ma wpływ na wzmocnienie wzajemnych stosunków? (ilość odpowiedzi TAK)		276	325

Potencjalne niebezpieczeń-stwa w podroży (ilość odpowiedzi TAK)	Zagrożenie w ruchu drogowym	68	287
	Zagrożenie przestępstwami i rozbojami	12	110
	Możliwe spory na tle językowym	6	102
	Możliwe spory na tle narodowościowym	16	87
Przeszkody w rozwoju współpracy gospodarczej (ilość odpowiedzi TAK)	Bariera językowa	191	244
	Biurokracja	88	134
	Infrastruktura komunikacyjna	136	48
	Wzajemna nieufność	94	63
	Uwarunkowanie historyczne	31	22
	Zła komunikacja publiczna	43	69
	Zagrożenie przestępcze	1	11
	Względy ekonomiczne	68	4

Pytania i odpowiedzi wartościujące (wynik w %)

	Kraj	Bardzo mało ważne	Mało ważne	Obojętne	Ważne	Bardzo ważne
Czy potrzebna jest współpraca władz lokalnych?	PL	1	4	34	44	17
	LT	7	13	20	27	33
Czy potrzebna jest współpraca kulturalna?	PL	0	6	12	36	45
	LT	2	3	22	26	47
Czy potrzebna jest współpraca w zakresie ochrony środowiska	PL	0	0	5	40	55
	LT	1	5	15	28	51
Czy potrzebny jest rozwój współpracy gospodarczej?	PL	1	2	24	46	27
	LT	2	5	19	24	50
		Bardzo złe	Złe	Neutralne	Dobre	Bardzo dobre
Jak oceniasz stosunki polsko litewskie?	PL	2	23	60	15	0
	LT	1	4	41	39	15

Wnioski z powyższego zestawienia:

- Respondenci litewscy w większym stopniu niż polscy byli związani zawodowo z władzami lokalnym (administracją).
- Wśród respondentów polskich większy odsetek stanowią osoby pracujące indywidualnie lub prowadzące działalność gospodarczą.
- Litwini są bardziej mobilni, większy ich odsetek podróżuje zarówno w rejony pograniczne, jak i w głąb Polski. Potwierdza to też wartość liczbowa opisująca przejazdy tranzytowe. Wytłumaczeniem bliskich wyjazdów do rejonów przygranicznych może być też informacja o głównym celu, to jest zakupach w polskich sklepach. Z drugiej strony warto zwrócić uwagę, że znacznie więcej Polaków wskazało jako cel swoich wyjazdów względy biznesowe. Z rozmów podczas zbierania opinii wynika, że to związane jest z poszukiwaniem rynków zbytu, zaopatrzenia i możliwości kooperacji gospodarczej.
- Udział komunikacji publicznej jest stosunkowo niewielki. W przypadku Polaków dotyczy głównie osób starszych. Jest to więc informacja właściwie historyczna.
- Inaczej przedstawia się poczucie ewentualnego zagrożenia podczas podroży. Wśród Litwinow jest ono częściej spotykane i to w każdej kategorii wiekowej.
- We współpracy gospodarczej rozumianej regionalnie przeszkadzają bariera językowa i biurokracja (rozumiana również jako niejasność lokalnych przepisów). Polacy znacznie częściej wskazują na barierę infrastrukturalną – złe drogi. Podobnie częściej podnoszą kwestię wzajemnej nieufności i zaszłości historycznych.

- Bardzo wyraźna różnica występuje w uznaniu względów ekonomicznych za blokujące współpracę gospodarczą. Pod tym rozumieć należy nieatrakcyjne z punktu widzenia Polski ceny na Litwie. To poszukiwanie rynku jest potwierdzone we wspomnianych znacznie bardziej częstych podróżach biznesowych Polaków.
- Wśród odpowiedzi wartościujących widać dużą zgodność poglądów mieszkańców Litwy i Polski. Jedni i drudzy oceniają, że:
    - współpraca władz lokalnych jest ważna i bardzo ważna,
    - współpraca w dziedzinie kultury jest ważna i bardzo ważna,
    - współpraca młodzieży jest ważna i bardzo ważna.
- Największa różnica występuje w kwestii współpracy w zakresie ochrony środowiska. Dla Polaków jest ona wyraźnie ważniejsza.
- Bardzo ciekawa jest ocena stosunków polsko-litewskich widzianych z perspektywy respondentów. Ludność litewska ocenia je znacznie lepiej niż polska.

Jak już napisano, respondenci litewscy mieli możliwość wskazania w ankiecie najważniejszych ich zdaniem problemów miejscowości i rejonów, w jakich mieszkają.

Potrzeby respondentów z Kalwarii:

- nowe miejsca pracy,
- wspieranie rozwoju przedsiębiorczości,
- realizacja działań służących znajdowaniu i zmianie pracy

przez mieszkańców,
- naprawa i asfaltowanie dróg lokalnych,
- budowa chodników,
- naprawa i budowa oświetlenia ulicznego,
- rozbudowa i modernizacja sieci wodociągowej,
- poprawa estetyki miasta i siedziby samorządu,
- rewitalizacja centrum miejscowości,
- budowa/modernizacja kąpieliska,
- modernizacja ośrodków zdrowia i szpitala,
- zwiększenie opieki nad osobami starszymi,
- modernizacja szkoły,
- zabezpieczenie opieki nad dziećmi do lat trzech i w wieku wczesnoszkolnym,
- zwiększenie bezpieczeństwa publicznego,
- ograniczanie patologii społecznych,
- przeciwdziałanie uzależnieniom,
- zwiększenie częstotliwości patroli służb mundurowych.

Najważniejsze potrzeby respondentów z Łoździej:
- nowe miejsca pracy,
- wspieranie rozwoju przedsiębiorczości,
- naprawa i asfaltowanie dróg lokalnych,
- modernizacja ośrodków zdrowia i szpitala,
- zwiększenie opieki nad osobami starszymi.

Najważniejsze potrzeby respondentów z Wyłkowyszek:
- nowe miejsca pracy,
- wspieranie rozwoju przedsiębiorczości,
- naprawa i asfaltowanie dróg lokalnych,

- rewitalizacja centrum miejscowości,
- rozbudowa obiektów sportowych,
- modernizacja ośrodków zdrowia i szpitala,
- zwiększenie opieki nad osobami starszymi,
- zwiększenie bezpieczeństwa publicznego.

Podsumowanie

Przeprowadzone prace w ramach projektowych z jednej strony potwierdziły wstępne diagnozy problemów pogranicza polsko-litewskiego, z drugiej zaś zweryfikowały i uzupełniły wiedzę inicjatorów zadania. Nie dość, że nie na wszystkie pytania dało się w pełni odpowiedzieć, to pojawiły się też nowe zagadnienia, których zbadanie mieć będzie kapitalne znaczenie dla dalszego wspólnego rozwoju tych obszarów.

Wrócić należy to definicji transgranicznego obszaru funkcjonalnego. Używając cytatów z dokumentów Urzędu Miasta Sejny (http://www.um.sejny.pl/articles/view/2670) przypomnieć należy, czym jest obszar funkcjonalny: „Jest to wyodrębniony przestrzennie obszar, charakteryzujący się wspólnymi uwarunkowaniami geograficznymi, przestrzennymi, społeczno – gospodarczymi, systemem powiązań funkcjonalnych oraz określonymi na ich podstawie jednolitymi celami rozwoju, zapewniającymi efektywne wykorzystanie jego przestrzeni. Dla Miasta Sejny i współpracujących samorządów funkcjonowanie obszaru funkcjonalnego sprowadza się w praktyce do zdobywa-

nia funduszy na realizację potrzebnych inwestycji, m.in. drogi, komunikację, tworzenie miejsc pracy czy współpracę międzynarodową. Transgraniczny charakter obszaru to odpowiedź na specyficzne położenie tworzących go gmin: przesmyk suwalski jest strategicznym centrum tej części Europy, co powinniśmy skrupulatnie wykorzystać. (…) W październiku 2017 Miasto Sejny było głównym inicjatorem i organizatorem konferencji »Bezpieczeństwo energetyczne przesmyku suwalskiego«. Zebrani na nim samorządowcy postanowili wspólnie pozyskać fundusze na najważniejsze dla regionu cele. Kolejnym etapem zacieśniania współpracy samorządów pogranicza polsko-litewskiego było spotkanie w Łoździejach, którego organizatorami byli tamtejszy Mer oraz Burmistrz Miasta Sejny. Wydarzenie to patronatem objęły Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Wilnie i Warszawie. Zapadła też decyzja o przygotowaniu projektu utworzenia transgranicznego polsko-litewskiego obszaru funkcjonalnego (…) 14 marca 2018 r. samorządowcy (…) podpisali deklarację »o podjęciu wspólnych prac umożliwiających Rządom Rzeczpospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej oraz organom Unii Europejskiej podjęcie decyzji o utworzeniu polsko-litewskiego transgranicznego obszaru funkcjonalnego w celu poprawy poziomu życia mieszkańców obszaru pogranicza polsko-litewskiego poprzez:

- rozwój, stworzenie lub odtworzenie infrastruktury,
- stworzenie i rozwój instrumentów wspierających tworzenie miejsc pracy,
- poprawę dostępności i poziomu jakości usług publicznych,
- rozwój współpracy samorządów w obszarze gospodarki komunalnej,

- wspieranie organizacji prowadzonych przez mieszkańców, których celem jest zacieśnienie współpracy między mieszkańcami samorządów Polski i Litwy«."

Dyskusje potwierdziły znane fakty. Interesujący nas obszar jest niedoinwestowany, zapóźniony cywilizacyjnie, praktycznie w dużej części odcięty od infrastruktury komunikacyjnej. Społeczeństwo po obu stronach granicy starzeje się. Uciekają stąd młodzi i wykształceni ludzie. Budżety gmin polskich i samorządów litewskich są niewielkie i bardzo napięte. Na wiele niezbędnych działań nie ma funduszy. Środki ponadregionalne są przeznaczane na inne zadania, a znakomitą ich część od lat pochłaniają lokalne duże miasta (Białystok, Suwałki).

Cała ta sytuacja ma miejsce na obszarze niezwykle ważnym z punktu widzenia Polski, Europy i NATO – na przesmyku suwalskim wciśniętym między Rosję i Białoruś, a połączonym z resztą kraju jednym torem kolejowym i szosami, które nie będą w stanie przejąć ruchu drogowego w przypadku zagrożeń.

Katalog potrzeb strony polskiej i litewskiej jest długi. Nawet pobieżna analiza wyników ankiet z Litwy wskazuje na rozminięcie się dotychczasowych instrumentów wsparcia i programów unijnych z potrzebami mieszkańców litewskich samorządów przygranicznych. Do tego dochodzą bezrobocie i bardzo niskie wynagrodzenia.

Inne problemy, takie jak np. niski poziom jakości dróg oraz niedoinwestowanie służby zdrowia i policji, są wynikiem wieloletnich zaniedbań i powinny być rozwiązane na szczeblu krajowym, zarówno po stronie polskiej, jak i u sąsiadów.

Patrząc w przyszłość, potrzebne są:

- poważna wspólna debata władz lokalnych nad poszczególnymi wspólnymi problemami,
- zdefiniowanie wspólnych celów, krótko-, średnio- i długoterminowych, które uzyskają rangę transgranicznej strategii rozwoju,
- profesjonalna analiza prawna, operacyjna i finansowa możliwości powołania Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego (TOF),
- powołanie struktury – grupy roboczej, zespołu zewnętrznych ekspertów z obu stron – która będzie wspierać cały proces dochodzenia do powołania TOF,
- lobbing na rzecz powołania TOF,
- dalsze prace analityczne, badania opinii społecznej, mocna kampania informacyjna w mediach pokazująca problemy pogranicza polsko-litewskiego.

Możliwe do zrealizowania w najbliższym czasie, pod warunkiem znalezienia finansowania, są:

- okresowe spotkania władz lokalnych i wymiana informacji strategicznych i operacyjnych,
- organizacja wyjazdów studyjnych dla samorządowców litewskich w celu pokazania doświadczeń polskich w interesujących obszarach działania, takich jak ochrona środowiska, gospodarka śmieciowa, kwestie infrastrukturalne, transport lokalny, kwestie bezpieczeństwa,
- organizacja wyjazdów studyjnych dla samorządowców polskich na obszary przygraniczne Litwy w celu zapoznania się z lokalnymi doświadczeniami i problemami,

- organizacja na Litwie wystaw połączonych z konferencjami pokazujących sposób rozwiązywania po stronie polskiej niektórych wspólnych problemów występujących na pograniczu, np. środowisko, czyste technologie, planowanie przestrzenne, architektura przestrzeni publicznej, itd.

Niezależnie od dużych inwestycji infrastrukturalnych już byłaby możliwa współpraca w zakresie turystyki (w tym zdefiniowanie wspólnego produktu turystycznego), bezpieczeństwa przeciwpożarowego i przeciwdziałania innym zagrożeniom, ekologii oraz edukacji (w tym młodzieżowa współpraca tematyczna).

W odniesieniu do strategicznych inwestycji rządowych: gazowych, energetycznych, drogowych czy też kolejowych – to wykraczają one daleko poza kompetencje gmin. Te mogą jedynie lobbować na rzecz dobrych, czyli obejmujących również ich interesy, rozwiązań.

Pogranicze polsko-litewskie woła o pomoc do władz!